

СПЕЦІАЛЬНІ РОЗРОБКИ

УДК 004:316.37

Д.І. Мусієнко

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО КОНТРОЛЮ ОСІБ

У статті викладено особливості основних компонентів системи електронного контролю осіб та деякі аспекти функціонування електронного моніторингу за кордоном.

Ключові слова: електронний браслет, стаціонарний контрольний пристрій, мобільний контрольний пристрій.

В статье изложены особенности основных компонентов системы электронного контроля лиц и некоторые аспекты функционирования электронного мониторинга за границей.

Ключевые слова: электронный браслет, стационарное контрольное устройство, мобильное контрольное устройство.

Paper describes the features of the basic components of the electronic control system of persons and several aspects of the functioning of electronic monitoring abroad.

Key words: electronic bracelet, stationary control device, wireless control unit.

Світовий досвід електронного моніторингу осіб, що відбувають покарання, бере свій початок в останній чверті ХХ ст. Ідея використання засобів телекомунікаційних технологій для контролю над правопорушниками була запропонована суддею Джеком Лавом з міста Альбукерке, штат Нью-Мексико (США). Перші технічні засоби були не дуже складні технічно і являли собою прості передавачі із приймачем, що діють у радіусі декількох десятків метрів один від одного.

Наприкінці 1983 року Верховний суд штату Нью-Мексико дозволив використання електронних систем спостереження й уповноважив суддів штату засуджувати осіб, що вперше вчинили злочин, до домашнього арешту з обов'язковим носінням електронних браслетів, що кріпляться на нозі. При винесенні вироку суддя особливо підкреслює, що спроба порушити режим домашнього арешту автоматично призведе до перегляду способу відбування покарання аж до перебування засудженого за ґратами ще й із більш тривалим строком.

Зараз система дистанційного контролю над засудженими поширена в багатьох країнах. За даними відкритих джерел, щорічно у світі виноситься більше 100 тис. вироків, виконання яких пов'язано із застосуванням електронного моніторингу. У США подібне практикується в 49 штатах з 50. У Європі особливо активно застосовують електронний моніторинг у Великобританії, Швеції, Нідерландах, Польщі. Діє ця система в Австралії, Канаді, Новій Зеландії й у деяких країнах, що розвиваються.

У більшості країн система електронного моніторингу використовується з метою розвантаження переповнених тюремних установ і являє собою контроль над пересуванням засудженого за допомогою електронного браслета, що надівається на руку або ногу засудженого.

Швеція була однією з перших країн Європи, у якій програма електронного моніторингу набула широкого поширення. Після введення моніторингу число ув'язнених, що утримуються у в'язницях країни, скоротилося на 20%. За неофіційними даними, у Швеції близько 6 тис. чоловік відбувають цей вид покарання щорічно. Абсолютна більшість правопорушників – злісні порушники правил дорожнього руху (51 %) і особи, помічені в домашньому насильстві (21 %). Електронний моніторинг може застосовуватися тільки за вироком суду й тільки щодо осіб, які вчинили злочин. Превентивний моніторинг заборонений. Моніторинг застосовується тільки разом із програмою реабілітації злочинців, і максимальний час його застосування становить два місяці.

У Великобританії експериментальна робота з електронного моніторингу розпочалася в 1989 р. Інтерес до цього методу з'явився у зв'язку зі збільшенням витрат на утримання зростаючого числа ув'язнених. Спочатку роботи велися із організації електронного моніторингу дотримання засудженими режиму домашнього арешту. Однак при його функціонуванні фахівці зіштовхнулися із серйозними проблемами, пов'язаними з надійністю устаткування. Наприклад, сигнал переривався, якщо людина опинялася за металевою перешкодою, наприклад у ванні. Як наслідок, з'являлися непередбачені витрати, пов'язані з виїздом інспектора додому для перевірки помилкового сигналу. Згодом удосконалення встаткування й підвищення рівня оцінки ризику дозволили системі забезпечити її більш надійну роботу. З 1997 р. електронний моніторинг починає активно застосовуватися для забезпечення домашнього арешту засуджених, достроково звільнених із в'язниць до закінчення терміну покарання.

Спостереження за засудженими у Великобританії практикується з 2004 року. Однак широкого поширення цей вид моніторингу не набув через відносно високу вартість устаткування й підвищений рівень рецидиву. Нині лише кількості громадян є об'єктами цього виду нагляду.

Сьогодні в світі система електронного моніторингу застосовується для контролю: засуджених, що втримуються в колоніях-поселеннях; засуджених, котрим дозволено залишати місце ув'язнення без супроводу конвою; осіб, що відбувають покарання у вигляді обмеження волі й інших видів альтернативних покарань і заходів кримінально правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі; осіб, звільнених достроково; підслідних, підозрюваних і обвинувачуваних осіб, обмежених домашнім арештом або таких, що виконують зобов'язання на обмеження переміщення; інших категорій осіб.

Однак, як свідчить світова практика, найбільш застосовні тільки три категорії осіб, які піддаються електронному нагляду:

- підозрювані, що очікують на суд;
- злочинці, засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі;
- засуджені, звільнені від покарання достроково.

При цьому найчастіше застосовуються такі види домашнього арешту:

1) покарання за рішенням суду. Домашній арешт може бути дешевою, але ефективною формою покарання, що не передбачає негайного взяття під варту. По суті, суд визначає, що засуджений буде щодня залишатися ув'язненим у своєму власному будинку протягом 12 або більше годин. Комендантська година може встановлюватися так, щоб не заважати роботі, навчанню або справляння релігійних обрядів. Елемент покарання в цьому випадку проявляється в результаті обмеження волі. Домашній арешт зменшує можливості для здійснення злочину, але не виключає ймовірності подальших правопорушень;

2) умова дострокового звільнення від покарання. Цей вид використовується головним чином для скорочення кількості засуджених у в'язницях. При цьому передбачається, що засуджені можуть провести кілька останніх тижнів свого строку покарання під домашнім арештом. Використання домашнього арешту сприяє насамперед реабілітації засудженого;

3) додаткова умова звільнення до суду. Цей вид використовується, коли суд вважає, що обвинувачуваного немає необхідності утримувати під вартою до суду. Накладення домашнього арешту виступає в цьому випадку превентивним заходом, що, втім, не може перешкодити обвинувачуваному втекти.

В українському законодавстві, зокрема в новій редакції Кримінального процесуального кодексу, а саме у ст. 195 п. 2 “Застосування електронних засобів контролю”, визначено умови застосування:

“2. Електронні засоби контролю можуть застосовуватися;

1) слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок;

2) працівниками органу внутрішніх справ на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту...”

Аналіз електронних систем контролю, що використовуються у світі, показав, що на цей час для електронного моніторингу регулярно використовуються три основних типи електронної техніки.

1. Найбільш широко використовуваний тип устаткування дозволяє перевірити, чи перебуває людина в місці, визначеному для відбування домашнього арешту, у встановлений час (режим комендантської години).

2. Більш складна система, що забезпечує постійне спостереження за переміщеннями людини протягом дня й ночі.

3. Система, що передбачає використання техніки для розпізнавання голосу, яка дозволяє засудженому довести, що він перебуває в конкретному місці в конкретний час.

У більшості систем електронного контролю всі згадані функції наявні при використанні відповідного обладнання або програмного забезпечення.

Безумовно, застосування устаткування електронного моніторингу здійснюється тільки на підставі рішення суду, з обов'язковим веденням наглядовими органами, детальних протоколів про всі етапи його використання, а також всі виявлені порушення обмежень, накладених судом.

У цілому система електронного моніторингу (контролю) підконтрольних осіб виконує функції та призначена для:

– забезпечення безперервного цілодобового нагляду за підконтрольними особами шляхом їхньої дистанційної ідентифікації й автоматизованого збору й обробки даних про дотримання ними обов'язку із обмеження переміщення;

– автоматизованого віддаленого моніторингу знаходження підконтрольних осіб у встановленій зоні відповідно до розкладу;

– автоматизованого віддаленого моніторингу місця розташування підконтрольних осіб і дотримання ними порядку й правил переміщень і знаходження у встановлених зонах відповідно до розкладу;

– інформаційного забезпечення процесів прийняття рішень за результатами електронного моніторингу підконтрольних осіб.

Під системою електронного контролю слід розуміти комплекс різноманітних електронних засобів спостереження, контролю, забезпечення безпеки, документування інформації. З огляду на завдання, окреслені у КПК, під системою електронного контролю слід розуміти комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, технічних заходів, які здійснюються за допомогою електронних засобів спостереження, контролю, накопичення інформації, спрямованих на контроль взятих зобов'язань особою, відносно якої обрано запобіжний захід.

Розглянемо основні компоненти системи електронного контролю.

Електронний браслет

Пристрій, що закріплюється на тілі людини, за загальноприйнятою термінологією називають електронним браслетом. Найбільш відомі виробники таких браслетів та систем в цілому – Великобританія та Ізраїль. Вимоги, які висувуються до електронних браслетів, досить жорсткі, і це виправдано, оскільки такий браслет буде носитися на тілі людини досить довго.

Відповідно до ст. 195 КПК п. 4, “Не допускається застосування електронних засобів контролю, які суттєво порушують нормальний уклад життя особи, спричинюють значні незручності у їх носінні або можуть становити небезпеку для життя та здоров'я особи, яка їх використовує”.

Фото 1

Електронний браслет виконаний із гіпоалергенного матеріалу, що не викликає негативних реакцій організму при достатньо довгому його носінні при безпосередньому контакті з тілом (за польським законодавством людина може перебувати під контролем електронної системи до одного року). За розміром та формами пристрій нагадує звичайний годинник (фото 1, 2). Електронний браслет повністю герметичний та зберігає свою працездатність при зануренні у воду на глибину до 5 м. Для запобігання несанкціонованому зняттю браслета всередину ремінця вмонтовано оптичний кабель, або електричний ланцюг (кожен виробник вирішує цю проблему своїм шляхом). При спробі його пошкодження порушується зв'язок та електронний браслет генерує сигнал тривоги, який кінець кінцем

потрапляє до центру моніторингу. До цього ж призводить і спроба пошкодження власне корпусу браслета. Електронний браслет живиться від мініатюрної батареї, яка розрахована на безперервну роботу більше року. Потужність випромінюваного сигналу браслета досить низька, аби завдати істотної шкоди організму. Дальність, на якій можна зафіксувати сигнал електронного браслета, не перевищує 100 м.

Фото 2

Для передачі сигналів електронного браслета до центру моніторингу використовуються два типи пристроїв – стаціонарний контрольний пристрій та мобільний контрольний пристрій.

Стаціонарний контрольний пристрій

Стаціонарний контрольний пристрій – комунікаційний пристрій, що забезпечує передачу даних від електронного браслета до сервера моніторингу та голосовий зв'язок з черговим центру моніторингу та службою 102 (112) (фото 3).

Фото 3

Стационарний контрольний пристрій використовується для контролю за підозрюваним або обвинуваченим, щодо якого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. При цьому стационарний контрольний пристрій встановлюється в приміщенні, де буде знаходитись підконтрольна особа. Для запобігання актам вандалізму щодо пристрою чи просто його перенесення в інше місце останній обладнано сигнальними системами. У разі виникнення таких ситуацій черговий центру моніторингу отримує відповідне повідомлення. Для передачі інформації до сервера моніторингу використовуються канал зв'язку GSM, або телефонна мережа загального користування. Пристрій живиться від мережі змінного струму 220 В, але на випадок зникнення напруги у електромережі має у своєму складі акумуляторну батарею, чим забезпечується робота пристрою до 72 годин.

Як вже зазначалось вище, підконтрольна особа не може відходити від стационарного контрольного пристрою далі, ніж на 100 м. За необхідності та при відповідному дозволі на віддаленні більше 100 м від стационарного контрольного пристрою використовується ретранслятор.

Крім цього, електронні засоби контролю можуть застосовуватися, згідно з п. 2.1 ст. 195 КПК, "...про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якого на останнього покладено відповідний обов'язок", тобто людина не "прив'язана" до якогось конкретного місця, але повинна перебувати під постійним контролем. З цією метою використовується мобільний контрольний пристрій разом з електронним браслетом.

Мобільний контрольний пристрій

Фото 4

Мобільний контрольний пристрій являє собою переносний комунікаційний пристрій зв'язку з сервером моніторингу, який виконує функції отримання даних від електронного браслета, визначення місцезнаходження особи з використанням супутникових систем визначення координат GPS/ГЛОНАСС, формування пакету даних та їх передачу до центру моніторингу (фото 4, 5). В якості каналу зв'язку використовується система стільникового зв'язку GSM. Крім цього, підконтрольна особа за допомогою цього пристрою може встановити голосовий зв'язок з черговим центру моніторингу або ж передати сигнал небезпеки.

Фото 5

Як альтернативу комплекту з двох пристроїв – електронного браслета та мобільного контрольного пристрою – розроблено так званий персональний трекер, що поєднує функції цих двох пристроїв. Габарити пристрою близькі до мобільного телефону (фото 6).

Фото 6

Сервер моніторингу

Наступним компонентом системи електронного моніторингу є сервер моніторингу. Сервер моніторингу – програмно-апаратний комплекс, призначений для одержання, обробки, зберігання та передачі інформації. Всі дані, що циркулюють в системі, зберігаються саме на сервері моніторингу.

Організація роботи системи електронного контролю не відрізняється від систем моніторингу автотранспорту, що вже функціонують в системі ОВС.

Розглянемо найбільш поширені варіанти організації сервера моніторингу. Найпростіший варіант – сервер моніторингу надає стороння компанія. До нього забезпечується доступ зарезервованим користувачам (віддаленим клієнтам), здебільшого через мережу Інтернет та без використання спеціального програмного забезпечення. Як правило, крім організації сервера, на цю ж фірму покладається оплата трафіку передачі даних, оновлення картографічного та програмного забезпечення, тим часом як, крім підрозділу органів внутрішніх справ, фірма може обслуговувати ще декілька організацій. При цьому ОВС проводить оплату за користування системою.

Недоліки такого варіанту організації системи електронного контролю очевидні – це залежність працездатності системи від фірми, яка не має жодного стосунку до міліції, та оплата за користування системою, що може перевищувати в десятки разів оплату за власне трафік передачі координат. Переваги – усі технічні питання вирішує фірма: оплата трафіку, підтримка та обслуговування серверу, оновлення програмного забезпечення. Такий варіант має право на життя за умови обслуговування незначної кількості електронних браслетів.

При значній кількості електронних браслетів більш прийнятні варіанти, що передбачають створення та використання відомчого сервера. У цьому випадку серверне обладнання, програмне та картографічне забезпечення купує користувач. На нього також покладається обслуговування сервера та термінального обладнання, періодичне оновлення картографічного забезпечення, що, мабуть, і є найбільшим недоліком цього варіанту організації системи.

До переваг належить те, що працездатність сервера не залежить від сторонніх організацій, а користувач платить оператору GSM тільки за трафік передачі координат.

Одним із факторів надійності функціонування системи електронного контролю є лояльність підозрюваного, обвинувачуваного до обладнання, що в нього встановлено. У польському законодавстві чітко зазначено, що у разі порушення вимог поведінки з електронним обладнанням суд може змінити вид відбування покарання в системі електронного контролю на постійне перебування в спеціальних закладах виконання покарань з обмеженням волі.

Тому доцільно запровадити таку ж практику і в Україні. Реалізація такого заходу досить проста: особа, яка надіває електронний браслет на підозрюваного, обвинувачуваного, під розпис ознайомлює останнього з декларацією. Пропонуємо її орієнтовний зміст.

ДЕКЛАРАЦІЯ

1. Я буду носити електронний браслет протягом 24 годин на добу протягом терміну, визначеного слідчим суддею.

2. Я несу повну відповідальність за встановлене обладнання для моніторингу, в тому числі за його пошкодження, і мені відомо, що спроба перенесення його в інше місце мною або ким-небудь іншим без поважної причини буде негайно розкрита.

3. Я згоден, що співробітники МВС мають право доступу до місця мого перебування для установки і обслуговування обладнання моніторингу, котре є необхідним для виконання запобіжного заходу електронного контролю. Я не несу витрат за телефонні дзвінки, які будуть зроблені мною при виконанні запобіжного заходу з використанням обладнання системи електронного контролю.

4. Я погоджуюсь, що в екстрених випадках перевірку мого місцезнаходження може бути здійснено в нічний час, тобто з 22:00 до 6:00.

5. Зобов'язуюсь забезпечити електроживленням стаціонарні пристрої електронного моніторингу, мобільні своєчасно заряджати.

6. Я обіцяю відповісти на всі телефонні дзвінки, зроблені на встановлений стаціонарний контрольний пристрій. Я готовий до прийому представників від МВС для мого контролю в години виконання запобіжного заходу. Я усвідомлюю, що в іншому випадку такий факт може бути розцінений як істотне порушення, котре може призвести до зміни запобіжного заходу на позбавлення волі в спеціальних закладах утримання підозрюваних.

При порушенні будь-якої із зазначених вище вимог суд може замінити запобіжний захід без позбавлення волі на постійне перебування в спеціальних закладах утримання підозрюваних.

Системою електронного контролю ведеться журнал порушень підконтрольної особи. При перевищенні їх певного числа, після перевірки їх достовірності слідчий суддя ухвалює рішення щодо зміни запобіжного заходу відносно підозрюваного, обвинувачуваного на захід, що передбачає тримання під вартою.

Ефективність використання системи електронного контролю

В Україні тільки запроваджується система електронного контролю, тому звернемося до закордонного досвіду.

Великобританія

Вивчаючи досвід застосування електронного моніторингу в західних країнах, необхідно насамперед розглядати досвід виконання домашнього арешту.

У більшості країн домашній арешт застосовується як на досудовому етапі у вигляді запобіжного заходу, так і як вид основного або додаткового покарання, який може призначати суд. На сьогодні, наприклад у Великобританії, понад 95 % варіантів застосування електронного моніторингу передбачають просту перевірку дотримання правил домашнього арешту.

З матеріалів міжнародних форумів використання систем електронного контролю стає зрозумілим, що електронний моніторинг – це ефективна й низькозатратна комбінація покарання й реабілітації.

Дослідження, що проводилися у Великобританії протягом декількох років, дозволяють зробити висновок, що менше 20 % засуджених вчиняють нові злочини в період, коли за ними здійснюють електронний моніторинг. Це вважається прийнятним рівнем, якщо пам'ятати про те, що йдеться про засуджених із групи високого ризику, які в іншому випадку перебували б весь цей час у в'язниці.

Офіційне відомство Великобританії, що контролює державні витрати, дійшло висновку:

- електронний моніторинг засуджених доцільний з економічної точки зору, оскільки є значно дешевшим, ніж їхнє утримання у в'язниці;
- устаткування для моніторингу надійно фіксує порушення, однак час, необхідний системі кримінальної юстиції, щоб відреагувати на порушення, далеко не скрізь однаковий;
- домашній арешт, разом із електронним моніторингом може впливати на життя засуджених. Передбачається, що в них знижується рівень рецидивної злочинності, хоча для встановлення цього потрібні додаткові дослідження;
- існує значна кількість засуджених, відносно яких порушуються справи за недотримання умов домашнього арешту.

Росія

Федеральна служба виконання покарань (ФСВП Росії) – федеральний орган виконавчої влади, що здійснює правозастосовні функції, функції з контролю й нагляду в сфері виконання кримінальних покарань щодо засуджених, із утримання осіб, підозрюваних або обвинувачуваних у вчиненні злочинів, і підсудних, що перебувають під вартою, їхньою охороною й конвоюванням, а також функції із контролю за поведінням умовно засуджених і засуджених, яким судом надано відстрочку відбування покарання.

10 січня 2010 року набув чинності Федеральний закон РФ від 27 грудня 2009 р. № 377-ФЗ “О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с введением в действие положений Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации о наказании в виде ограничения свободы”.

Стаття 60 нової редакції Кримінально-виконавчого кодексу РФ передбачає для забезпечення нагляду, запобігання злочинам і з метою одержання необхідної інформації про поведінку засуджених використання кримінально-виконавчими інспекціями аудіовізуальних, електронних і інших технічних засобів нагляду й контролю, перелік яких визначається Урядом РФ.

Однак на сьогодні в Росії не використовуються системи електронного контролю. Але це справа часу. Як би там не було, в Росії розглядаються шляхи отримання та підвищення економічного ефекту від впровадження системи електронного контролю.

Впровадження в діяльність ФСВП Росії системи електронного моніторингу підконтрольних осіб дозволить:

- забезпечити в Російській Федерації виконання покарань і заходів кримінально-правового характеру з обмеженням волі, а також запобіжних заходів, не пов'язаних з позбавленням волі;
- забезпечити контроль і керування процесами виконання режиму обмеження переміщення підконтрольних осіб у підрозділах кримінально-виконавчих інспекцій і установах територіальних органів ФСВП Росії;
- забезпечити підтримку ухвалення рішення оперативними черговими територіальних органів ФСВП Росії, кримінально-виконавчих інспекцій і установ ФСВП Росії з питань виконання режиму обмеження переміщення підконтрольних осіб (осіб, що відбувають покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або до яких застосовані запобіжні заходи без позбавлення волі), координації діяльності підрозділів ФСВП Росії в цій сфері;
- забезпечити контроль місця розташування співробітників кримінально-виконавчих закладів і підконтрольних осіб.

Крім цього, використання електронного моніторингу в профілактичній діяльності може здійснюватися за такими основними напрямками:

- по-перше, проведення організаційно-технічних заходів, спрямованих на зміцнення охорони об'єктів виправних установ, підвищення ефективності нагляду за засудженими, їхньою ізоляцією, що в остаточному підсумку виключає неконтрольованість поведінки засуджених з боку адміністрації, створює умови, за яких протиправні діяння будуть не допущені, або вчасно розкриті й припинені;
- по-друге, збір оперативної інформації, що має значення для запобігання й припинення злочинів, що готуються, у тому числі й втеч;

– по-третє, забезпечення розкриття злочинів (правопорушень), встановлення причетних осіб. Цим досягається усунення однієї з найважливіших умов, що сприяють злочину (правопорушенню), – безкарності за вчинене. Крім того, у деяких випадках знання фактів ефективного застосування спеціальної техніки в запобіганні й припиненні протиправних дій утримує психологічно нестійких осіб від здійснення правопорушень.

Незважаючи на наявні складності, використання електронного моніторингу, безсумнівно, буде сприяти підвищенню ефективності протидії злочинності. Електронний моніторинг дозволить застосувати до значної кількості (до 270 тис. чоловік у рік) злочинців, що вчинили злочини невеликої й середньої тяжкості, заходи кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, що, у свою чергу, привнесе ряд позитивних моментів. По-перше, зменшить ризик кримінального зараження й рецидиву з боку засуджених. По-друге, допоможе істотно розвантажити слідчі ізолятори й колонії, що необхідно для більш якісної профілактичної роботи й поліпшення побутових і інших умов утримання засуджених.

Електронний моніторинг як додаткова гарантія правослухняного поведіння ув'язнених може відіграти значну роль у зменшенні загальної криміналізації суспільства, дозволяючи в багатьох випадках не допустити перетворення громадянина, що оступився, на справжнього злочинця.

Україна

Чи досягнемо ми коли-небудь такої ефективності роботи системи електронного моніторингу, яка планується в Росії? Питання досить спірне, хоча б через те, що за новим КПК України засоби електронного контролю можуть використовуватися виключно в ході здійснення запобіжних заходів. Чи ж не варто вивчити міжнародний досвід використання систем електронного контролю і внести необхідні корективи до нещодавно прийнятого КПК?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Урядовий кур'єр. – 06.06.2012. – № 99.
2. Мусієнко Д.І. Електронні системи визначення місцезнаходження людини, яка перебуває під арештом / Д.І. Мусієнко // Сучасна спеціальна техніка. – 2011. – № 2. – С. 148–153.
3. Про виконання покарань у вигляді позбавлення волі за межами в'язниці в системі електронного нагляду : Закон Польщі від 7 вересня 2007 року.
4. Зараменских Е.П. Принципы построения системы электронного мониторинга подконтрольных лиц в России / Е.П. Зараменских, Д.В. Смирнов, И.Е. Артемьев // Новосибирск, 2011. – 72 с.
5. Леонов С.Н. О перспективах внедрения системы электронного мониторинга осужденных в деятельность ФСИН России / С.Н. Леонов // Материалы кафедры БТСиФП Томского филиала Кузбасского института ФСИН России, 2011–2012.

Отримано 3.10.2012